

Douglas Fitzgerald Dowd (1919-)

Saygın bir akademisyen ve eylem adamıdır. Cornell, Johns Hopkins, California, Berkeley ve San Jose State başta olmak üzere çok sayıda üniversitede ders vermiştir. Son kitapları arasında *Against the Conventional Wisdom: A Primer for Current Economic Controversies and Proposals* (Westview, 1997) ve *Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı* sayılabilir.

Yordam Kitap: 39 + Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı + Douglas Dowd

ISBN-978-9944-122-31-3 + Çeviri: Cihan Gerçek

Kitap editörü: Ahmet Haşim Köse + *Düzeltilme:* Funda Arıkan

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç + *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner

Birinci Basım: Mayıs 2008 + *İkinci Basım:* Ekim 2013

© Douglas Dowd, 2000 (Pluto Press) © Yordam Kitap, 2006

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)

Çatalçeşme Sokağı No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • Fax: 0212 528 19 09

W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 12027)

Cihangir Mah. Güvercin Caddesi Baha İş Merkezi A Blok

Haramidere - İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

Eserin orijinal adı:
Capitalism and Its Economics
A Critical History
(Gözden geçirilmiş basım, 2005, Pluto Press, Londra)

*Bu kitap,
öğrenme ve çalışma tutkularıyla
daimi bir ilham kaynağı olan
harika öğretmenler
Robert A. Brady (1901-63),
M.M. Knight (1887-1981) ve
Leo Rogin'e (1893-1947)
derin şükran ve sadakat
duygularıyla ithaf edilmiştir.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	15
Kapitalizm Bizim İçin Ne Yaptı? Bize Ne Yaptı?	15
Kapitalist Gelişmenin Dinamikleri	18
İktisat Kuramının Sosyolojisi	29
KISIM I 1750-1945	
1 DOĞUM: SANAYİ DEVRİMİ VE KLASİK EKONOMİ POLİTİK 1750-1850	37
Büyük Bir Şeyin Başlangıcı	37
Devlet: Bir Varmış, Bir Yokmuş	40
İmparator Pamuk	42
Dizginler Sanayileşmecilikte	45
Beyin Takımı	48
2 OLGUNLUK: DÜNYA KAPİTALİZMİ VE NEOKLASİK İKTİSAT, 1850-1914	69
Dünya İngiliz Ekonomisinin Emrinde: Bir Süre İçin	69
İkinci Sanayi Devrimi	73
Birleşik Devletler	77
Almanya	84
İlk Taşı Atmaya Dair Bir Parantez	90
Japonya	92
Uyan, Esirler Dünyası!	97
Güneşte Bize de Bir Yer	106
İktisatçılar Harikalar Dünyasında	112
3 CAN ÇEKİŞME: KAOS, SAVAŞ, BUNALIM, YİNE SAVAŞ; İKTİSAT KARGAŞADA, 1914-1945	128
Tüm Savaşlara Son Veren Savaş - Ama Öyle Olmadı	128
Büyük Olay	146
New Deal {Yeni Bakış}	155
Nazi Almanya	159
İktisat: Eski Söylemi Out, Yeni Söylemi In	166

KISIM II 1945-2000

4 DİRİLİŞ: KÜRESEL EKONOMİ 2 VE BUNALIMI; İKTİSATTA UMUT VEREN KİPİRTİLER, 1945-75	187
En Güzel Zamanlar - Bazıları İçin ve Bir Süreliğine	187
Kapitalizm Aygırı Zincirinden Boşandı	190
Küllerinden Doğmak	191
Büyük İşletme	200
Süper Devletler	203
Haydi Hep Beraber: Borç Alıp, Alışverişe!	206
Stagflasyon: İki Başlı Canavar	210
İktisat Bilimi Tahterevallide	213
5 YENİ DÜNYA DÜZENİ: KÜRESELLEŞME VE FİNANSALLAŞMA; İKTİSATTA GERİLEME, 1975-2000	219
Giriş ve Geçmiş Bakış	219
Tekelci Kapitalizm II	221
Devler Gezegeni Arşınıyor	222
Süper Devletin Yeni Efendileri	235
Dünya: Sermayenin Midyesi	237
Finansın Spektronik Zaferi	238
Medya: Öldüresiye Eğlendiriyor	249
Ne Ayıp!	252
6 21. YÜZYILIN TOP TOP AÇAN KRİZLERİ	258
Giriş	258
Küresel Ekonomiler: Haydan Gelen Huya Gider	259
Başarı Gibi Fiyasko Yoktur	264
Haydi Hep Beraber: Dalaşa	270
SONUÇ	274
Giriş: Ekonomik Büyüme Tabusu	274
Büyüme İçin Gereksinimler	275
Tossicodipendente Küresel Ekonomi	277
Küresel Ekonomi 3: Günümüz, Bütün Dünya	280
Beterin Beteri	285
İhtiyaçlar, İmkânlar ve Yeni Doğrultular	289
NOTLAR	294
KAYNAKÇA	368
DİZİN	387

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıl sona erdiğinde iki iktisadi gerçeklik alanı keskin ve rahatsız edici bir zıtlık içindeydi. Bir yandan, mevcut kaynakların ve teknolojinin bir araya gelmesi, tarihte ilk kez, yeryüzündeki 6 milyar insanın –halihazırda ya da bir kuşak boyunca– hiç değilse yeterince beslenmesini, barınmasını, giyinmesini, eğitim almasını ve sağlıklı yaşamasını olanaklı kılıyordu. Öte yandan, aynı nüfusun yarısından fazlası, bunun tam tersine, kötü besleniyor, kötü barınıyor, gereğince giyinemiyor, kötü eğitim görüyor ve tehditkâr sağlık koşulları altında, sanayi devriminin –nüfusun 2 milyarı aşmadığı– o ilk dönemlerindeki bebek ölüm oranlarında ve ortalama ömür düzeylerinde yaşıyordu.

Fiili durum ile olanaklar arasındaki bu uçurum, yüzyılın utanç veren gerçeklerini ortaya koyuyor. Ne var ki, bu satırlar yazılırken, kapitalizm –“piyasa mekanizması”– ve onun iktisadi teorisi, bu çirkinlikler karşısında aymaz ve kayıtsız, kol kola selâma çıkıyor, müşterek zaferlerini kutluyorlar.

Oysa aynı gerçekler, kapitalist veya iktisatçı olmasa da, durumu bilen ya da sezenlerde zafer hissinden başka hisler uyandırıyor. Bu insanlar olup biten karşısında tetikte, ufukta beliren karşısında korku dolu, kafaları karışık, sersemlemiş, iktisadi akıl diye anılan şeye karşı öfke içindeler. İşte, huzursuz, önem verilmeyen bu insanlar, sadece sezgileriyle, günümüz kapitalizminin doğanın ve insanın tepesine binmeye hazır tehlikeler ürettiğinin farkındalar. Şunu fark etmeleri de uzak değil: İktisatçılar toplumun ekonomi doktorları olarak değil, iş ve finans dünyasının amigoları olarak hizmet vermektedir.

Kapitalizm ile iktisat teorisi arasındaki dinamik bağın eleştirel analizini yapan bu kitap, bu çoğunluğun haklı olduğu savındadır ve bunun nedenlerini ortaya koyma amacı gütmektedir. Bu

da, iki sürecin –yani, kapitalizmin tarihsel gerçekleri ve kapitalizmi destekleyen iktisat teorisi– arasındaki dinamik *etkileşimin* incelenmesini gerektiriyor. Bu çerçevede, her iki alanda uzun yıllardır yapılan çalışmalar, konuların akışı içinde, yeri geldikçe ele alınacaktır. Bizim ilgimiz, iki süreci tek tek ya da birlikte inceleyen çoğu çalışmanın pek de dikkate almadığı bir noktaya, aralarındaki etkileşime yöneliktir.

İki sürecin birlikte ele alındığı çalışmalarda bile, söz konusu etkileşimin günümüzdeki haliyle uygunluğu yönünden önemli bir boşluk söz konusudur. Diğer tarih çalışmaları gibi, bizim çalışmamız da, mevcut meselelerin etkisindedir. Nitekim bu iki süreci birlikte ele almanın en çarpıcı yönlerinden biri, kapitalizmi şu ya da bu şekilde kutsayan iktisatçıların ideolog olarak tasnif edilip, layık oldukları yere konulmasını mümkün kılmasıdır.

Kitaptaki sosyo-ekonomik ve analitik tartışmalar, kapitalist tarihe ve ilgili iktisat kuramlarına yönelik amaçlar bakımından özetleyici ve seçici olmayı zorunlu kılmıştır: Makul bir kalınlığı aşmayacak kadar özetleyici; incelenecek ülkeler ve iktisatçıları bağlamında da seçici. Zaten yazımında ansiklopedik bir inceleme olma amacı güdülmemiştir. Kaldı ki başarısı da “büyük çoğunluğu” hâkim ideolojinin ve iktisat kuramının hipnotik etkisinden kurtarmaya olan katkısıyla ölçülecektir.

Sınai kapitalizmin getirdiklerini başarı olarak görmek pekâlâ mümkündür. Bunlar, çalışmamızın ele aldığı dönemde, örnek olabilecek az sayıda iktisatçının dikkate değer çözümlenmeleri olarak yer bulmuştur. Ancak bizim incelememiz, formel kültürümüzün bilimsel standartları ve sosyal değerleri açısından kapitalizmin trajedi, hatta çoğu durumda suç olarak değerlendirilmesi gereken geçmişini ve bugünü ortaya koymaktadır.

Şu nokta çok anlamlıdır: Kapitalist süreçler ve ilişkiler hakkında *gerçekten* katkı niteliğinde çalışmalar yapan belli başlı (radikallar ya da reformcular dışındaki) iktisatçıların, iktisat teorisi denilen külliyattaki yeri, özetten daha fazla değildir. Öyle ki, hiçbiri, günümüzün iktisat politikalarını yönlendiren veya doğrulayan kuramın içinde yer almaz.

Efendiliği bırakmadan söylersek, kapitalizmle iktisat arasındaki ilişkinin “bilimsel” mesafelilik gözettiği –tahmin edileceği ve görüleceği üzere– nadirdir; her zaman enest-vari olagelen bu ilişki, günümüze yaklaştıkça ayıp niteliğine bürünmüştür. Ancak, tarafların müşterek zaaflarının süreç boyunca birikerek oluşturduğu doz, artık, ölümcüldür –terim bilhassa seçildi. Nitekim çalışmamız, bu ağır sözü desteklemek için yapıldı. Kısım I’de ele alınan dönem, Kısım II’dekinden iki kat daha uzundur. Bu farkın gerekçeleri Giriş’te irdelenmiştir. Kısım II, kapitalizm ve iktisadın karşılaştıkları dönemin özetidir. Önce kapitalist gelişmenin esas unsurları, onun ardından da iktisadi düşüncenin yapısı, nasıl ve neden kapitalist dönemde geliştiği çözümleniyor.

Kısım I’in başlıkları, II Dünya Savaşı’yla son bulan üç farklı dönemi kapsıyor. Her bölümde ilgili dönemin lokomotif ekonomileri sorgulanıyor: Birinci başlıkta Britanya; ikinci başlıkta Birleşik Devletler, Almanya ve Japonya; üçüncüde de bunların ve diğer ülkelerin karşılıklı çözümlenmesi yer alıyor. Ayrıca, belirtmekte yarar var, ikinci ve üçüncü başlıkların uzunluğu da diğerlerinin iki katı. Sebebi de, kitabın harcını oluşturan ve işlerliği sürekli olarak sınanan –kapitalizm, sanayileşmecilik, milliyetçilik ve emperyalizm şeklindeki– “analitik dördü” yanında, bir de “tarihsel dördü”nün sınanıyor olmasıdır. Bu “dördü”, hem oluşum dönemlerinin hem de günümüzün en güçlü dört kapitalist ülkesidir: Britanya, Birleşik Devletler, Almanya ve Japonya. Söz konusu bölümler okurda sonu gelmeyecekmiş hissini uyandırabilir, ancak, yazarın değişmez sınıktısı da, yüzeyselliğe düşmeden kısa kesmenin yolunu bulmak için çabalamak olmuştur.

Kısım II’de, geçen yarım yüzyılın eleştirel incelemesi yapıldıktan sonra dönemin hem sosyo-ekonomik olguları ve eğilimleri, hem de bunlara yol gösteren iktisat teorisi için seçenekler sunuluyor.

Son birkaç on yıl üzerine yapılan ve aşırı gibi duran vurgu, hiçbir surette kazara değildir. Çünkü bu yıllar, bugünü kuran ve iyice kavramamız gereken yıllardır. Yakın zamanda meydana gelen tehditkâr ve korkutucu ekolojik ve sosyo-ekonomik krizler, bu

yıllara daha yakından bakmayı mecbur kılıyor –kaldı ki sürecin giderek hızlandığına inanmak için her türlü gerekçe mevcuttur.

Bu çalışma, sosyal ve ekonomik gidişin, gidiş olmadığını sezen yahut *iliklerinde* hisseden, ancak egemen akımdan iktisatçılarla, onların siyasetteki partnerlerinin dolambaçlı tezlerini karşılamakta yetersiz kalan, akademik olsun olmasın okuyan, duyarlı insanların oluşturduğu topluluğa sesleniyor.

Kitap, söz konusu topluluğu gözeterek, günümüz iktisat politikasını yöneten tehlikeli tezlerin etkisini kafalardan silmeyi ve bunun yerine, yıllar boyunca geçirdiği değişimlerin sonucunda ve bu değişimlere rağmen, kapitalizmin yapıcı olmaktan çok yıkıcı olduğunu deşifre etmeyi hedefliyor ve ardından çok kısaca, olanaklı, arzu edilir seçenekler grubunu ortaya koyuyor.

Bu kitap veya başka bir kitap, ya da okumak; tek başına böyleli çaplı amaçları karşılamaya yetmez. Ne var ki anlamak için okumak şarttır. Nitekim rezalet burada başlıyor: Derslerde ya da metinlerde bu temelde bir ekonomi kavrayışına erişmek neredeyse ihtimal dışıdır. Fakat bunun tam tersi kesindir. İktisat öğrencisi birinci sınıftan itibaren gitgide kötüye giden bir üniversite eğitimiyle, ekonominin değil, teorik tekniklerin ustası olmaya mecbur bırakılır. Sonuç, iktisadi gerçekleri kavrama konusunda “eğitimli sıklık”tan ibarettir.

Muhtemeldir; 50 yıldır süren iktisat ve iktisat tarihi profesörlüğüm nedeniyle, tüm çabalarıma rağmen, “profesörlük” havasından çıkmayı başaramamış olabilirim. Metin boyunca karşılaşılabilecek sayısız not olacaktır. Bunlar düz belgelemeden ziyade, genellemele-ri desteklemeye ve detaylandırmaya yöneliktir ve okunacaklarını ümit ettiğim başka kaynaklara atıflar içermektedir. Ayrıca, notlardan hazzetmeyenleri de düşünerek, metni referanssız okunabilecek şekilde düzenledim. Böylece o anda bakılmadan geçilseler de, daha sonra yine okunabilirler.

Sunulan verilerin, gözlemlerin ve analizlerin pek çoğu eski çalışmalarımın türetilmiş olup, burada şu ya da bu ölçüde farklı değerlendirilmiştir. Gerçi, fikrim değişmedikçe daha önce söylediklerimi farklı bir şekilde söylemek için yeni yollar aramak ah-

maklık olarak görülebilir. Her şeye karşın ilgilenenler için orijinal metinler ayrıca verilmiştir.

Son olarak, bu kitabın yazılmasında ve yayınlanmasında yardımcı olanlara şükranlarımı sunmak isterim. İlk taslağın ortalarında James Cypher, Michael Keaton ve Fred Doe (şu sıralar Berkeley’de iktisat eğitimi alıyor) irdeleyici eleştirileriyle çok yardımcı oldular. Çalışmanın ileri evrelerinde Edward S. Herman, Howard Zinn ve Michael Keaton, yardımlarını esirgemediler. Daktiloların Pluto Press’e tesliminden sonra ciddi bir revizyona erişmemiz Pluto’dan Roger van Zwanenburg’un bir dizi önerisi sayesinde hayat buldu. Yine, eşim Anna’ya hiç bitmeyen teşviki ve yardımı için ne kadar teşekkür etsem azdır.